

Vliv navýšení spotřebních daní z lihu v roce 2024 na míru zdanění spotřebitelů

IMPACT OF 2024 INCREASE IN EXCISE DUTY ON ETHANOL ON CONSUMER TAXATION RATES

Olga Nebeská, Ondřej Babka, Martin Zeman
Národohospodářská fakulta Vysoké školy ekonomické v Praze

Konsolidační balíček, který vláda představila 11. 5. 2023, byl schválen během podzimu 2023 a vyhlášen ve Sbírce zákonů pod č. 349/2023. Důležitou součástí tohoto změnového zákona je i změna zákona č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, která nabyla účinnosti od 1. 1. 2024. Pro oblast spotřebních daní přináší tři zásadní úpravy:

- ruší či snižuje výjimky u spotřebních daní z minerálních olejů,
- zvyšuje daně z tabákových výrobků a zahřívání tabáku a zavádí daně z alternativních tabákových výrobků,
- zvyšuje daně z lihu.

Návrh na vyšší zdanění lihu vzešel z doporučení NERV (Národní ekonomická rada vlády), ale také ze zájmu o ochranu veřejného zdraví. Vláda navrhla pravidelné zvýšení spotřební daně z lihu v horizontu tří let. Harmonogram zvyšování sazeb byl úmyslně navržen tak, aby přesahoval volební období současné vlády a nebyl tudíž pod vlivem politického cyklu voleb. V prvních dvou letech 2024 a 2025 dojde ke zvýšení o 10 % a návazně v roce 2026 o 5 %. Česká republika má dlouhodobě vyjednanou výjimku na uplatňování poloviční sazby u produktů z pěstelského pálení pro vlastní spotřebu. Zřejmý hlavní důvod navýšení daňové sazby je navýšení příjmů státního rozpočtu, ostatně změna daňové sazby spotřebních daní byla představena v rámci tzv. konsolidačního balíčku. Samotný fiskální efekt navýšení spotřebních daní z lihu je predikován ve výši zhruba 500 mil. Kč v roce 2024, 600 mil. Kč v roce 2025 a v řádu dodatečných nižších stovek mil. Kč v 2026. Důvodová zpráva uvádí také jako podpůrný argument navýšení spotřebních daní motivaci spotřebitelů ke snížení konzumace lihovin. Tento argument se zdá být problematický vzhledem k dlouhodobému vynechání tichého vína ze spotřebních daní.

Spotřební daně se z pohledu daňové teorie řadí mezi nepřímé daně, které mají usměrnit spotřebitelské chování, kdy prodejní cena v sobě nezahrnuje tzv. negativní externality. Typickým příkladem negativních externalit jsou náklady spojené s konzumací tabákových výrobků, ty s sebou nesou zdravotní náklady způsobené kouřením a environmentální znečištění vznikající při výrobě a likvidaci cigaretových odpadků. V této situaci spotřebitel nenese celkové náklady vznikající jeho chováním a stát uvalením spotřebních daní chce regulovat cenu vybraného zboží na trhu. V případě výrobků obsahujících líh je důvodem snížení spotřeby, která může mít negativní dopad na zdraví jednotlivce, a vytvoření dodatečných prostředků veřejných rozpočtů pro případnou kompenzaci navýšených nákladů zdravotní péče u spotřebitelů. Podle dat Českého statistického úřadu (1) byla

spotřeba alkoholických nápojů na obyvatele v ČR za rok 2022 na úrovni 169,6 l, z toho bylo 6,8 l lihovin s obsahem 40 % alkoholu. Světová zdravotnická organizace (2) spojuje konzumaci alkoholu s více než 200 nemocemi, úrazy či dalšími nežádoucími zdravotními stavy.

Náhled do ekonomických teorií souvisejících s problematikou spotřební daně

Spotřební daně nejsou novým nástrojem v hospodářské politice státu. Historicky patří vůbec mezi první zaváděné daně. Jejich prvotním cílem bylo zasáhnout zisky obchodníků, což se v současnosti přeměnilo spíše v omezování spotřeby spotřebitelů a zvýšení jejich daňového břemene. Tyto daně byly uvaleny vždy na specifické produkty, jako je alkohol, či minerální oleje a uhlí. Legislativní vývoj spotřebních daní na našem území reflektuje postupné přizpůsobení se měnícím ekonomickým, sociálním a zdravotním požadavkům, jakož i integraci v rámci Evropské unie. Česko po pádu komunismu v roce 1989 přijalo západní modely daňového systému a nová daňová reforma začala platit od 1. 1. 1993. Tato reforma přetvořila český daňový systém pro nové tržní podmínky a přiblížila ho standardům vyspělých zemí. České daňové zákony byly kompatibilní s EU ještě před vstupem do unie, zejména u hlavních typů daní.

Zboží, které podléhá zdanění spotřební daní, bývá zpravidla takové, které lze jen obtížně nahradit jiným zbožím (statky s neelastickou poptávkou). V případě alkoholických nápojů toto platí bez výhrad. Zboží po uvalení spotřební daně bude mít vyšší prodejní cenu a pakliže tato vyšší cena spotřebitele od nákupu statků neodradí, je daň jakousi kompenzací za budoucí vyšší výdaje, které na straně státu vůči spotřebiteli mohou vzniknout (vyšší náklady na poskytnutí zdravotní péče). Současně je z pohledu veřejných rozpočtů navýšení spotřebních daní u statků s neelastickou poptávkou z pohledu výše inkasa daní vhodné, protože efekt, který se projeví navýšením daňové sazby, bude vyšší než efekt současné snížené spotřeby.

Bude-li vyšší cena komodit, vlivem zvýšení daně se i zvýší podíl daňové zátěže na výdajích domácnosti (3). ROTHBARD (4) předpokládá, že zavedení spotřební daně a zvýšení ceny zboží spotřebitele neodradí. Podle něj spotřebitelé již platí na volném trhu svou maximální možnou cenu, v opačném případě by trh navýšil svou požadovanou cenu již dříve, v případě zavedení či navýšení spotřebních daní tedy dojde k přesunu poptávky z kvalitnějších produktů směrem k méně kvalitním. V důsledku

Tab. 1. Míra zdanění při jednotlivých prodejních cenách 0,5 l lihoviny s různým obsahem alkoholu v letech 2023 a 2024

Rok, obsah alkoholu	Prodejní cena za 0,5 l (Kč)									
	100	150	200	250	300	500	1 000	2 000	2 500	3 000
	Míra zdanění (%)									
2023 – obsah alkoholu 37,5 %	77,8	57,7	47,6	41,5	37,5	29,5	23,4	20,4	19,8	19,4
2023 – obsah alkoholu 27 %	60,9	46,4	39,1	34,8	31,9	26,1	21,7	19,1	19,1	18,8
2023 – obsah alkoholu 19 %	48,0	37,8	32,7	29,6	27,6	23,5	20,4	18,9	18,6	18,4
2024 – obsah alkoholu 37,5 %	83,9	61,7	50,6	44,0	39,5	30,7	24,0	20,7	20,0	19,6
2024 – obsah alkoholu 27 %	65,3	49,3	41,3	36,5	33,3	26,9	22,2	19,8	19,3	19,0
2024 – obsah alkoholu 19 %	51,1	39,8	34,2	30,9	28,6	24,1	20,7	19,0	18,7	18,5

Pramen: vlastní kvantifikace

uvalení daňové zátěže budou spotřebitelé pokračovat ve vynakládání stejného objemu finančních prostředků na původní statek, ale nahradí dražší výrobek levnějším. Navíc Rothbard dodává, že spotřební daň penalizuje určité druhy výrobků a odvětví, což má za následek tlak na jednotlivé účastníky trhu, aby se přesunuli do nezdaněných odvětví. Zdanění tak působí distorzně na tržní alokaci zdrojů.

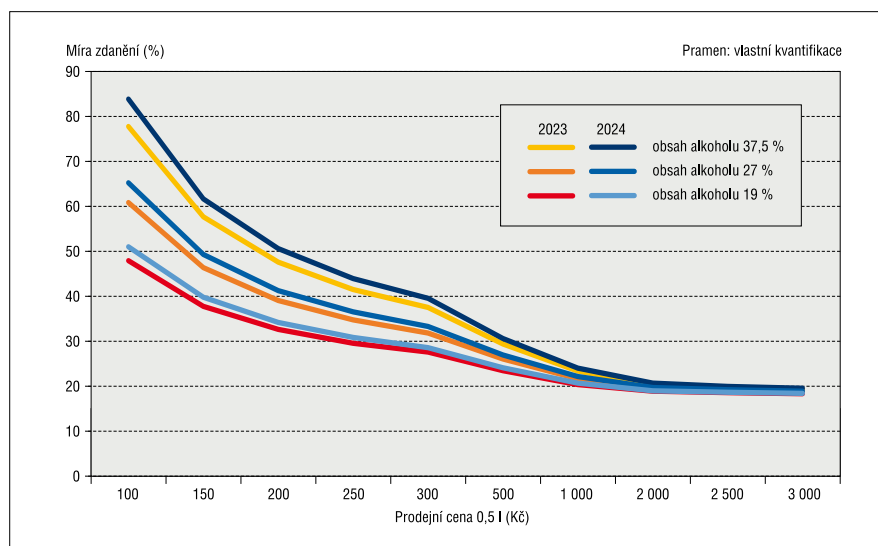
Hodnotíme-li vliv daňové zátěže plynoucí ze zavádění a zvyšování spotřebních daní na ekonomický růst, mnohé odborné práce prokázaly, že přímé daně mají silnější distorzní účinky než daně nepřímé. IZÁK (5) bere do úvahy i vládní rozpočtové omezení a zdůrazňuje vazby mezi různými typy daní, výdajů a rozpočtové bilance. Z hlediska omezování hospodářského růstu dochází Izák k závěru, že přímé daně mají silnější distorzní účinky na růst nežli daně nepřímé. Podle ARNOLDA (6) je nejvyšší negativní korelace na tempo hospodářského růstu mezi výší korporátních daní a ekonomickým růstem. Méně negativní vliv na ekonomický růst mají daně z příjmu fyzických osob. Spotřební daně vykazují rovněž distorzní účinky, ale jejich vliv je menší než v případě daní přímých. Naproti tomu ALM A EL-GANAINY (7) uvádějí, že nepřímé daně ovlivňují ekonomický růst zprostředkovaně přes investice.

V krátkodobém horizontu mají nepřímé daně vliv na spotřebu v ekonomice. Ta působí na výši investic, které následně mají dopad na ekonomický růst. V rámci této studie bylo prokázáno, že vztah mezi nepřímými daněmi a úrovní spotřeby je negativní. Zdanění spotřeby vede ke snižování spotřeby a ke zvyšování úspor, které přispívají k vyššímu růstu. Vlivem nepřímých daní na dlouhodobý ekonomický růst se zabývala i VRÁBLÍKOVÁ (8). Použití metody panelové regrese (a to ve statické i dynamické formě) vedlo ke zjištění, že daně působí na dlouhodobý ekonomický růst negativně, nicméně v případě nepřímých daní k potvrzení negativního vlivu na dlouhodobý ekonomický růst nedošlo. Naopak bylo zjištěno, že spotřební daně ovlivňují dlouhodobý ekonomický růst pozitivně. To je jistě překvapivý závěr, jelikož spotřební daně zatěžují komodity právě s neelastickou poptávkou.

Kvantifikace a hospodářsko-politické doporučení

Jak již bylo popsáno výše, navýšování daňové zátěže má v ČR především fiskální funkci, daně jsou zdrojem stabilního a predikovatelného příjmu veřejných rozpočtů. Přitom dodatečné funkce regulační a edukativní jsou v ČR spíše okrajovou záležitostí. Z tohoto pohledu tedy dochází k výrazným disparitám vzhledem ke zcela odlišným dopadům zdaňování lihoviny na různé ekonomické skupiny obyvatelstva. Standardní daňová teorie očekává, že jedinci s vyšší platební schopností mají platit i vyšší daň. Jde o tzv. vertikální daňovou spravedlnost, kdy mají platit zásady odvodové politiky, primárně zásada proporcionality a spravedlnosti. Zatímco toto platí v případě lihoviny v absolutních číslech, v případě propočtu na relativní hodnoty poměru zdanění k prodejní ceně tomu tak již není. Jedinci s vyšší platební schopností neplatí vyšší daň, což dokládají kvantifikace v tab. 1. a obr. 1. Míra zdanění byla kvantifikována vždy pro různé prodejní ceny, a to 100 Kč, 150 Kč, 200 Kč, 250 Kč, 300 Kč, 500 Kč, 1 000 Kč, 2 000 Kč, 2 500 Kč a 3 000 Kč. Míra

Obr. 1. Míra zdanění při jednotlivých prodejních cenách 0,5 l lihoviny

zdanění byla vypočtena pro lihovinu o objemu 0,5 l se třemi různými obsahy alkoholu, a to 19 %, 27 % a 37,5 %. Míra zdanění byla kvantifikována pro rok 2023 a také pro rok 2024, kdy dochází k prvnímu navýšení spotřebních daní z lihu z tzv. konsolidačního balíčku.

Z výsledků je patrné nejenom to, že jedinci s nižší schopností platit a spotřebovávající levnější lihoviny platí ve své prodejní ceně výrazně vyšší zdanění. Taktéž je zřejmé, že aktuální reforma tuto horizontální spravedlnost ještě prohlubuje. Rozdíly v míře zdanění jsou zcela zásadní. U lihoviny s obsahem alkoholu 37,5 % a prodejní cenou 150 Kč byla míra zdanění v roce 2023 ve výši až 57,7 %. V roce 2024 byla navýšena na 61,7 %. Naopak u stejné lihoviny s prodejní cenou 3 000 Kč se míra zdanění mezi lety 2023 a 2024 téměř nenavýšila a je na podobné úrovni, a to 19,7 %, resp. 19,6 %.

Tato daňová politika se nezdá být úplně vhodná i vzhledem k fiskálním motivacím vlády ohledně navýšování spotřebních daní.

Lze předpokládat ochotu těch, kteří kupují drahé lihoviny, kupovat je i nadále i za zvýšenou cenu. Je zřejmé, že spotřebitelé kupující lihoviny s výrazně nadprůměrnou cenou reagují na změny ceny méně citlivě. Navíc se zdá být zřejmá hypotéza, že v případě vyšších prodejních cen je nižší míra zdanění aplikovaná primárně na dovozový alkohol.

Jako řešení zcela nedostatečné vertikální daňové spravedlnosti se nabízí reforma spotřebních daní, přičemž podmínkou by bylo, že spotřební daň nebude stanovena jen ve vztahu k objemu a obsahu alkoholu, ale současně bude podmínkou, že musí výše odvedené spotřební daně představovat jistou minimální procentní část prodejní ceny. To by vedlo k výrazné nápravě vertikální daňové spravedlnosti, uvalení vyšší míry zdanění na dražší lihoviny a snížení daňové zátěže u levnějších lihovin tak, aby tato novelizace neměla fiskální dopad na agregovanou výši inkasa spotřebních daní z lihu.

Článek je zpracován jako výstup výzkumného projektu „25 let po rozdělení Československa: vybrané kapitoly z hospodářské a sociální politiky v České republice a na Slovensku“ číslo P5/100/2017 registrovaného u VŠE.

Souhrn

Výsledky výzkumu ukazují, že jedinci s nižší schopností platit a spotřebovávající levnější lihoviny platí ve své prodejní ceně výrazně vyšší míru zdanění, ale také je zřejmé, že aktuální navýšení spotřebních daní z lihu tuto horizontální spravedlnost ještě prohlubuje. Je tedy relativně narušen princip vertikální daňové spravedlnosti. Navíc mimo narušení proporcionality a spravedlnosti se tato daňová politika nezdá být úplně vhodná i vzhledem k fiskálním motivacím vlády ohledně navýšování spotřebních daní.

Klíčová slova: spotřební daně, fiskální politika, hospodářská politika, daňová politika, lih, Česká republika.

Literatura

1. *Spotřeba potravin – 2022*. ČSÚ, 2022, [online] <https://www.czso.cz/documents/10180/191095283/2701392302.pdf/c880886c-587a-4678-81aa-a475c1cd4ed8?version=1.0>, cit. 4. 3. 2024.

2. *Alcohol*. World Health Organisation, 2022, [online] <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/alcohol>, cit. 4. 3. 2024.
3. ŠIROKÝ, J.: *Základy daňové teorie s praktickými příklady*. Praha: Wolters Kluwer, Vzdělávání a certifikace účetních, 2015, 128 s., ISBN 978-80-7478-785-0.
4. ROTHBARD, M. N.: *Ekonomie státních zásabů*. Praha: Liberální institut, 2005, 443 s., ISBN 80-86389-10-3.
5. IZÁK, V.: Vliv vládních výdajů a daní na ekonomický růst (empirická analýza). *Politická ekon.*, 59, 2011 (2), s. 147–163. doi: 10.18267/j.polek.778.
6. ARNOLD, J.: Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical evidence from a panel of OECD countries. *OECD Working Paper*, No. 643, 2008, doi: 10.1787/23600177784.
7. AIM, J., EL-GANAINY, A.: Value-added Taxation and Consumption. *International Tax and Public Finance*, 20, 2013 (1), s. 105–128, doi: 10.1007/s10797-012-9217-0.
8. VRÁBLÍKOVÁ, V.: The Impact of Indirect Taxes on Economic Growth. *Politická ekon.*, 64, 2016 (2), s. 145–160, doi: 10.18267/j.polek.1060.

Nebeská O., Babka O., Zeman M.: Impact of 2024 Increase in Excise Duty on Ethanol on Consumer Taxation Rates

Research results show that individuals with a lower ability to pay who consume cheaper spirits are subject to a significantly higher rate of taxation; the results also make it clear that the current increase in excise duty on alcohol further deepens this horizontal justice. The principle of vertical tax justice is therefore relatively undermined. In addition to the distortion of proportionality and fairness, this tax policy does not seem to be entirely appropriate given the fiscal motivations of the government regarding the increase of excise duty.

Key words: excise duty, fiscal policy, economic policy, tax policy, ethanol, Czech Republic.

Kontaktní adresa – Contact address:

JUDr. Olga Nebeská, Vysoká škola ekonomická v Praze, Národohospodářská fakulta, Katedra hospodářské a sociální politiky, nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67 Praha 3 – Žižkov, Česká republika, e-mail: olga.nebeska@vse.cz